

РОЛЬ АДВОКАТУРИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВА НА ЗАХИСТ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Михайло Михайлович БІДНАРЧУК,

*аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Право на захист є фундаментальним правом людини, яке гарантується як національним законодавством, так і міжнародними стандартами. У сучасних умовах, коли Україна перебуває у стані воєнної агресії, особливе значення набуває забезпечення цього права під час досудового розслідування. Воєнний стан створює нові виклики для системи правосуддя, зокрема у сфері захисту прав обвинувачених та підозрюваних. Адвокатура як інститут покликана виконувати ключову роль у забезпеченні права на захист у таких складних умовах.

Досудове розслідування в умовах воєнного стану в Україні набуває особливого значення через специфічні умови, в яких воно відбувається. Воєнний стан суттєво впливає на всі аспекти кримінального процесу, зокрема на правозастосування, що потребує гнучких підходів та адаптації до нових викликів. Однією з головних особливостей є тимчасове обмеження деяких прав і свобод громадян, що може впливати на хід досудового розслідування, проте це не повинно позбавляти підозрюваних і обвинувачених права на справедливий суд і захист. В умовах воєнного стану держава зобов'язана дотримуватися принципів верховенства права, навіть за обставин, що вимагають негайних рішень для забезпечення національної безпеки. Кримінальне провадження в цей час часто супроводжується підвищеною напругою, що може призвести до збільшення кількості неправомірних затримань, порушень прав на доступ до адвоката чи доказів. Одночасно з цим посилюються механізми контролю за діяльністю правоохоронних органів, аби запобігти зловживанням під час досудового розслідування. Важливою особливістю є зростання ролі правоохоронних органів у виявленні і запобіганні злочинам, пов'язаним з воєнним конфліктом, що вимагає прискорених темпів розслідування і ухвалення рішень[1]. Під час воєнного стану часто виникає необхідність проведення слідчих дій в умовах бойових дій або на територіях з обмеженим доступом. Це ускладнює збирання доказів, організацію оперативних заходів, а також створює труднощі в забезпеченні безпеки учасників процесу. Водночас виникають нові виклики, такі як ризики використання процедур досудового розслідування для переслідування політичних опонентів або інших осіб, що може стати серйозною загрозою для справедливості правосуддя. Особливої уваги потребує питання дотримання процесуальних прав осіб, щодо яких здійснюються слідчі дії. Забезпечення прав на захист залишається ключовим принципом, навіть якщо деякі права можуть бути обмежені з огляду на надзвичайні обставини. Адвокатура повинна мати можливість повноцінно виконувати свою функцію, захищаючи права підозрюваних та обвинувачених і запобігаючи порушенням під час досудового розслідування. Це особливо важливо в умовах, коли доступ до адвокатів та правових консультацій може бути ускладненим через воєнні дії або нестабільну ситуацію[2]. Крім того, в умовах

воєнного стану можуть бути змінені строки і порядок проведення окремих процесуальних дій. Наприклад, строк утримання під вартою без судового рішення може бути продовжений, що потребує особливої уваги до дотримання законності таких рішень. Правоохоронні органи мають здійснювати свою діяльність у межах, визначених законом, і не допускати перевищення своїх повноважень, навіть у ситуаціях, коли національна безпека стоїть під загрозою.

На нашу думку, досудове розслідування в умовах воєнного стану характеризується низкою специфічних викликів, які потребують адаптації як правової системи, так і діяльності правоохоронних органів та адвокатури. Слід ретельно контролювати дотримання прав підозрюваних та обвинувачених, зокрема права на захист, забезпечувати незалежність правосуддя і не допускати зловживань, що можуть виникати під час надзвичайних обставин. Воєнний стан не може стати підставою для ігнорування основоположних прав людини, і система кримінального правосуддя повинна продовжувати діяти з дотриманням міжнародних стандартів правозастосування.

Адвокатура відіграє важливу роль у забезпеченні права на захист, яке є фундаментальним елементом правової системи будь-якої демократичної держави. Це право гарантується Конституцією України та іншими національними і міжнародними актами, що регулюють питання справедливого судового процесу та дотримання прав людини. У межах кримінального провадження, зокрема на стадії досудового розслідування, адвокат є ключовою фігурою, що забезпечує реалізацію цього права. Важливим аспектом є те, що участь адвоката дозволяє збалансувати сторони обвинувачення та захисту, що сприяє дотриманню принципу рівності перед законом. Адвокат виконує низку функцій, які спрямовані на те, щоб підозрюваний чи обвинувачений могли ефективно захищати свої права. По-перше, адвокат надає консультації з правових питань, інформуючи підозрюваного про його права, про хід справи та можливі правові наслідки різних дій чи бездіяльності. Це дозволяє особі краще зрозуміти свою правову позицію і відповідно вибудувувати стратегію захисту[3]. По-друге, адвокат має доступ до матеріалів кримінальної справи, що дозволяє йому оцінити законність доказів, які збираються правоохоронними органами, та в разі необхідності оскаржити їх у суді. Це є важливим елементом контролю за діяльністю органів досудового розслідування, зокрема для запобігання неправомірним діям або зловживанням з боку слідчих. Крім того, адвокат здійснює представництво інтересів підозрюваного або обвинуваченого у суді, захищаючи його права під час судового розгляду та слідчих дій. Право на захист має бути забезпечене на всіх етапах кримінального провадження, починаючи з моменту затримання особи і до винесення судового рішення. У цьому контексті, адвокатура відіграє роль гаранта справедливості процесу, адже без її участі ризик порушення прав підозрюваного значно зростає. Особливо це актуально у справах, де може бути задіяне серйозне обмеження прав та свобод особи, зокрема у випадках із застосуванням запобіжних заходів, таких як тримання під вартою. Участь адвоката під час досудового розслідування також сприяє запобіганню свавільним діям з боку правоохоронних органів. Адвокат має право бути присутнім під час проведення слідчих дій, таких як допити, обшуки чи огляди, що є важливим елементом правової безпеки[4]. Це не тільки забезпечує контроль за дотриманням законності процедур, але й захищає підозрюваного від можливих неправомірних методів збирання доказів, таких як тиск або примус до дачі показань. Важ-

ливо також, що адвокат може оскаржити дії або рішення слідчого або прокурора, якщо вважає їх неправомірними або такими, що порушують права підзахисного. Адвокатура також відіграє важливу роль у формуванні правової культури суспільства та забезпеченні доступу до правосуддя для всіх категорій населення. Право на захист не повинно залежати від матеріального становища особи, тому надання безоплатної правової допомоги є ще одним важливим аспектом діяльності адвокатів. Держава зобов'язана забезпечувати таку допомогу особам, які не мають можливості самотійно оплатити послуги адвоката, що є невід'ємною частиною гарантій справедливого судового процесу. Таким чином, адвокатура виконує не лише юридичну функцію, але й соціальну, сприяючи забезпеченню рівного доступу до правосуддя.

Ми вважаємо, що роль адвокатури у забезпеченні права на захист є надзвичайно важливою складовою правової системи. Адвокати, виконуючи свою професійну діяльність, не тільки захищають інтереси своїх клієнтів, але й сприяють зміцненню верховенства права та захисту прав людини. Вони виступають як посередники між громадянами та державою, забезпечуючи, щоб кримінальне правосуддя здійснювалося відповідно до принципів законності, справедливості та рівності перед законом.

Підсумовуючи, адвокатура виконує надзвичайно важливу функцію у забезпеченні права на захист під час досудового розслідування, особливо в умовах воєнного стану, коли ризики порушення прав людини значно зростають. Адвокати є гарантом дотримання законності та справедливості на кожному етапі кримінального провадження, що включає як забезпечення прав підозрюваних і обвинувачених, так і контроль за діяльністю слідчих органів. Воєнний стан створює нові виклики, зокрема обмеження доступу до правової допомоги, ускладнення проведення слідчих дій та необхідність оперативного реагування на змінені обставини. Проте, адвокати продовжують забезпечувати захист фундаментальних прав, надаючи кваліфіковану допомогу та запобігаючи можливим зловживанням з боку державних органів. Таким чином, роль адвокатури у цей період набуває ще більшого значення для збереження верховенства права та справедливості, незважаючи на складні зовнішні обставини.

Список використаних джерел:

1. Бандурка С. С. Адвокатура в кримінальному процесі в умовах воєнного стану. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану. МВС України. Харків. ХНУВС. 2022. С. 66-70.
2. Бандурка С. С. Адвокатура України в умовах воєнного стану. Наше право. 2022. № 2. С. 25-30. DOI: <https://doi.org/10.32782/NP.2022.2.4>.
3. Глобенко Г. І. Інститут адвокатури в Україні та європейський досвід. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану. МВС України. Харків. ХНУВС. 2022. С. 134-136.
4. Гуртова К. М. Система механізмів захисту прав та свобод людини і громадянина в Україні. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. МВС України. Харків. ХНУВС. 2021. С. 279-280.